

Külön csoportot alkotnak azok a tanulmányok, amelyek célja nem egy-egy elfeledett költemény (egy esetben egy „elfeledett” költő, Török Sophie [Papp Zoltán János]) „legitimációja”, esetleg „revíziója”, hanem az eddig evidenciaként kezelt elemzési tartalmak megújítása. Bogár Judit rámutat, hogy az *Ómagyar Mária-siralom* nyelvtörténeti elemzése mellett költői alkotásként is érdemes a továbbgondolásra. Hargittay Emil, akinek tudományos munkássága elsősorban Pázmány Péter irodalmi tevékenységét dolgozza fel, rendhagyó módon József Attila *Tiszta szívvel* című művének metrikai (!) sajátosságait tárja fel, nem hallgatva el fontos észrevételét: „Nem helyeselhetjük az oktatásban is gyakran helyt kapó verselemzési módszert, amely az elemző szöveg végére helyezett sommás megállapítással utal a vers formájára, mintegy kötelező penzum teljesítésével, a formára tett utalással végződik, szervesen kapcsolódva az elemzés korábbi állításaihoz.” (88.)

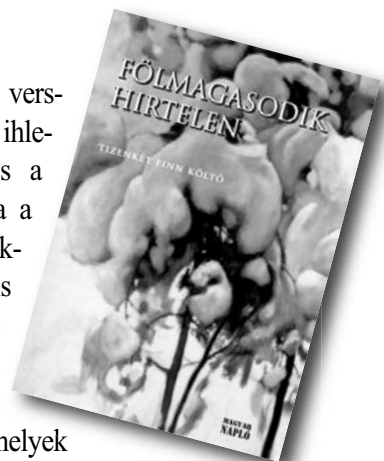
Sipos Lajos szerepét, jelentőségét az elmúlt évtizedek tanárképzésében (mind az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, mind a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen) nem szükséges részletesen ismertetni, hiszen már csak jelen kötet tanulmányain keresztül is érződik az általa képviselt pedagógiai szándék. Egyrészt a tanterv részét képező magyar írók versértelmezéseinek megújításával, másrészt az irodalomtanítás gyakorlatába bevonható/bevonandó művekkel, miközben József Attila *Reménytelenül* című költeménye kapcsán egy esettanulmány az alkalmazhatóság kereteit is érinti (Korda Eszter: *József Attila Reménytelenül című versének tanítása hetedik osztályban*, 120–126.).

Egy (tanulmány)kötet címe nem minden esetben szorul indoklásra. Az első olvasáskor idegenül hangzó versrészlet („...friss szellő eleven virágból...” – kötetcímként – egyértelműen bevonja a teljes művet (Babits Mihály: *Az Isten és az ördög...*) az értelmezés körébe azzal a különbséggel, hogy a citatum kérdőjeles mondatai kijelentéseként is állhatnak előttünk: „A megmaradt ember kibúvik tornyából, / Gyilkos ülledek foszlanak a völgyben. / Van-e még friss szellő eleven virágból? / Vannak-e ép csirák a mérgezett földben? / Oh lesz-e még jó íz gyümölcsben, italban? / Lesz-e jámbor állat a gyilkos gép helyett? / S a megehült pásztor fogja-e, mint hajdan, / nézni még óriás óráját, az eget?”

**Gilányi Magdolna**

## A nyelvbe zárt csoda

Fölmagasodik hirtelen – Tizenkét finn költő; Válogatta, fordította és az életrajzi jegyzeteket írta Jávorszky Béla, Magyar Napló, 2012.



Többen azt vallják, hogy versszerzőskor a költő inkább ihlető, mint ihletett; vagyis a múzsa, aki a szikrát adta a költeményhez. Utóbbi időkben ugyanis az olvasó is felsorakozott a versírókhoz, mondván, az olvasó a verset továbbírja; annyi költő, ahány olvasó. Némelyek odáig merészkednek, hogy azt állítják: a költő halott. Hiába bizonyítja verseivel az ellenkezőjét, elvitatják tőle, szegénytől ezt a kicsi dicsőséget is. Csak a szövegtest létezik – mondják. Nem óhajtanék igazságot tenni, képtelen is lennék, de hogy van valaki, aki nélkül némelyik vers bizony alig létezne, az biztos.

A fordítóról beszélek, aki veszi a fáradtságot, és megpróbálja kiszabadítani a költeményt abból az egyetlen nyelvből, amelyen igazán létezik, és saját nyelvének ihletét adva hozzá, még egyszer életet ad neki. Hiszen a vers: nyelvbe zárt csoda. Igazán azon a nyelven szól, és annak a népek, melynek közös ihletéből született, a fordító ezért igazán társa a költőnek; olykor egyik nyelvről a másikra fordítani nagyobb kaland, mint hazát cserélni. Egy kicsit a néplélekbe kap bebocsátást a verseken át minden fordító, ez a gondolat József Attila megfogalmazásában így szól: „A nemzet: közös ihlet.” A nyelv mellett a történelem is nyomot hagy rajta. Régóta sejtem, hogy egy nemzet irodalma sokkal többet elárul a néplélekről és a történelemről, mint az összes humántudomány együttvéve. Amit a történelemkönyvek csak több száz oldallal képesek csupán körülírni, azt egy lélegzetnyi verssor tömören kifejezheti: „csak azok a népek, kik vérrel védték meg szabadságukat, / csak azok fogják vérrel megvédeni.”

Mennyi tragikum, könyörtelenség, múlt és jövő kavargó csupán ebben a két sorban, Paavo Haavikko költeményében, mely a Jávorszky Béla fordításában nemrég megjelent *Fölmagasodik hirtelen* című finn költőket tartalmazó versgyűjteményben olvasható.

Vagy nézzünk Eeva Liisa Manner-től néhány sort: „Nem falu ez, ez maga a feledés, / a fák és a víz közt hektárnyi magány. / Az eltűnt civilizációról egy csűr tanúskodik, / a fáról a szögek, / száz nyárnyi napsütés a házfalakon.”

A falvak lakói át- és visszajárnak a városokba, viszik magukkal a civilizációba a széna illatát, a tenger sós szelét, súlyos ködök ögyelgését a tavak fölött, ahogy a szél átfúj mindenben, de elhagyott, kiüresedett, elfelejtett, elárvult házacskákat, tanyákat, csűröket, hátsóudvarokat hagynak maguk után. Nem lehet megállítani az emlékezést, a szépség hiánya betöltetlen.

Jávorszky Bélának gyakorlata és ihlete van elég, hiszen régen kezdte a finn irodalommal az ismerkedést, diplomataként is volt lehetősége együtt élni a finnekkel. Tornai József lélekvezetőnek nevezi Jávorszky Bélát a kötet előszavában, és nincs ebben semmi túlzás. A kis népek mind rokonok a veszélyeztetettségben – de van-e kis nép egyáltalán? –, a történelemben, de a finnek és minket még a finnugor eredet is összeköt. A nyelvrokonság a gondolkodás rokonságát jelenti, ami szerintem több és fontosabb, mint az etnikai rokonság. A jelen fenyegetettségében a „nagy” nemzetek még hangosabbak lesznek, a kicsik pedig jobban egymáshoz bújnak, mint a gyerekek, ha a szüleik veszekednek. Kis népek, Európa, kelet-európai kis országok nyomorúsága, a balti népek szabadságharca, sorolhatnám. Közös a sorsunk: sokat kellett és kell harcolnunk a szabadságunkért. Czeslaw Milosz, a Litvániában született lengyel költő „rosszabbik Európának” nevezte ezt a térséget, és ebbe a közös történelem miatt bőven belefér Finnország is, noha ők példás akarattal és szorgalmukkal már igencsak Európa élmezőnyéhez tartoznak. De hagyjuk ezt, nincs jobb, nincs rosszabb. Csak elnyomó és elnyomott van. Erős vagy még erősebb. Gyöngé és kiszolgáltatott. Régi rögeszmém, hogy ha József Attilának lenne igazán autentikus fordítása a világ összes nyelvén, akkor nem lenne kétséges, hogy a világ legnagyobb költője: József Attila. És akkor már talán az Európai Unió urai is szelídebben beszélnének velünk. Ilyen hatalmat tulajdonítani a költészetnek bizonyára kóros, de minden kórnak oka van. A történelem.

Helsinki-ben a tenger felől fúj a szél és minden utca a tengerhez vezet. A tengeri szél tisztára söpri a széles, nem is erről a világról való utcákat és a verseket is. Akkor is tudnám ezt, ha nem jártam volna ott, és csak a verseiket olvastam volna. Nincs ennyi szélfúta vers sehol másutt. A költő féltékeny a szélre, mert

az jobban érintheti kedvesét, mint ő, és a szél igazi őserő, a hatalmas házakat is megroppanthatja. Pedig a városok Finnországban igazán barátságosak a tájhoz, nem rekesztik ki életükből a ligeteket, nagy napos tereket, a fa illata és élete sokáig érződik az új házakon, a hóval borított hatalmas terek olyan háborítatlanok Helsinki-ben, hogy az ember azt várja, mikor sétál arra egy rénszarvas. Az építészet és a várostervezés csodája, hogy megmaradhat a város városnak akkor is, ha nem bántja a természetet.

„A város fényköréből megszökött egy madár / s a ködbe szárnyalt / akár örökre eltűnt mozdulatok” – szólít meg a gyűjtemény első versének első mondata Viljo Kajavától. A költészet ideje: elmegy, hazatér, eltűnik. A köztes időket, melyre talán nincs is az óra perceivel kifejezhető tartomány, csak a költői érzékenység vonhatja fénykörébe és örökítheti meg a lélek fotóival. Olykor csupán egy váratlan, szívbe nyilalló kérdés az egész vers: „Jaj, meddig emlékszem még / hirtelenszőke hajadra, anya, / (...) cipőmön ámulok: / ezek talán azok a kék topánkák, / amelyekben kiküldtél a világba?”

Eeva-Liisa Manner nagyobb léptékben szemléli a világot; az ő verseiben: „Mily közeli e földtani korszakok, / a szilur, a triász, a jura, a halott kambrium, / s mily messze a mai perc, ez a ma, / mely a jelent elkerülvén lekandikál / a mezozoikus álmok mélyére, / ha álmok ezek”. A talán legnagyobb finn költő műveiben még csak készül a világ és egyszerre bevégeztett. „fénybe olvadt emberi árnyak a hirosimai hídon”. Ez a költő félelmetesen intellektuális, hiszen nem félelmetes-e évek százmillióival mögöttünk az egy pillanatig se tartó pillanatok záporában élnünk? Földtörténeti korok óta falhoz csapódott őslények képződnek meg előttünk verseit olvasva; és Auschwitz füstje a lelkünkön örökké. Az ember létbevetttsége megrendítő, olykor nagyarányú, olykor mikroszkopikus geometriával. Itt már belép a másik jellemző, e költők mindennapi tapasztalata: a történelem. Lapozok tovább Penti Holappá-hoz, és ilyen verscímetek talállok: *A föld fia, Hazámnak kiabálok, Sírnak a tárgyak*. „hazám, / itt érzi a férfi / gyeped szelíd illatát már a halála előtt.” Vagy: „Nem európai az a férfi, ki reggelen / nem köt nyakkendő. Ma reggel, amikor én is / európai vagyok, megnézem magam a tükörben, / s megállapítom, hogy napról napra jobban / hasonlítok egy bánatos bulldoghoz.” Penti Holappa 1927-ben született, de fiatal és lényeglátó, szívesen olvasnám verseit a legnívósabb magyar folyóiratokban. Ironikus és

szomorú. Milyen is lehetne a modern ember? Az írónia nem alapállás a finn költészetben, de nagyon fontos támogatója a mélységes emberi bánatnak.

Nézzük Pentti Saarikoski-t – aki már ismerős nekem Csoóri Sándor verseiből és esszéiből –, hogyan búcsúzik történelem sújtotta életétől: „Kétszer már átvágtak minket / tudjátok 18-ban és 39-ben / elhatároztuk hát hogy harmadszor soha / most már csak néphatalmat / arról viszont kiderült hogy roppant képlekeny dolog / legszívesebben megöregedtünk hát minden / különösebb fáklásmenet nélkül”.

Legszívesebben megöregedni? Nem az örök ifjúság a költészet kiváltsága? Az öregek fiatalok és a fiatalok öregek ebben az új világban, mely ennyire összezsúfolta az időket. Saarikoski 1937-ben született és 1983-ban halt meg, kortársunk hát, modern és hagyományos, a leghétköznapibb jelenségekben szikráztatja föl a költészetet.

Ami az egész modern finn lírára a legjobban jellemző: a természetközelség. Mintha az ember soha nem hagyta volna el az édent, a tágas erdőket, a madarakat, a tavakat, a tengereket. Mindenhol ott énekelnek a rég kihalt madarak, örökkön zúg a tenger, és a szél! Néhány szemelvény a szelek és ködök költőitől: „az atomokban szél jár és viharok. / S hámját ledobva a szél továbbblohol.” „Az ősz / ködparipáit a folyóhoz vezeti” (Eeva-Liisa Manner).

„Távolodnak a távoli hangok, / Közelednek a közeli, / szél ülepszik a fák és a víz közé.” „Kőbarlangokba húzódtak a sirályok. Szürke és fehér szárnyon repül a tenger” (Tuomas Anhava).

„A prelúdium nyugtalan tisztasága / harmatként ül ki a levelekre. Megszólalt a zene, s a szél, mely mögüle befúj, / fölriasztja, hallgatni készíti az isteneket.” „Ha a szél valóban beszélni tudna, / kibírnánk-e a szavait, / ezeket az üreges, meszes, tétova szavakat?” (Lassi Nummi)

„Lejtők és völgyek tárulkoznak ki a keleti szélnek, / óriás messzeségbe / belevakuló utak” (Pertti Niemminen).

Jarkko Laine pedig azt bizonyítja, hogy tudnak a finnek a beat-költők hangján is szólni, úgy, hogy verseik hozzám közelebb állnak, mint Ginsbergé, Corsóé. Kiáltáslítaniak mögött az emberi gyöngédséget is érzem, nem csak a vádat. A mindent elmondani akarást, a számonkérést a zsúfolt és mégis tömör sorokban.

„Oly korban élünk, mikor a kortársak sorra emlékezni kezdenek: / ki végezte a parkban, kisméretű golyóval a fejében, / ki felejtődött odakint az erdőn akár

a tavalyi gombatermés, ki / lélegzett be széngázt levegő helyett, / ki ugrott le az emeletről” – olvasom és eszembe jut Szilágyi Domokos, Sarkadi Imre, Szervác József, Hervay Gizella. És még az ismeretlenek. Mi közös bennünk a finnekkel? A költészet? A történelem? Jarkko Laine *Ezt a verset szeretném hallani* című verse szinte vádirat a „kor”-hoz a „kor”-ért, hiszen kit hibáztathatunk? Ismerte-e a költő Radnótit? „Oly korban éltem én a földön...” Meglehet, hiszen Budapesten is járt, két vers is tanúskodik róla a kötetben. A finn költők verseiben több a kérdőjel, mint az általában szokásos. Kérdeznek nyugtalanul, nem csupán kijelentenek.

A múlt század elején született költőktől eljutunk az 1966-ban született Jouni Inkalá-hoz, ő a legfiatalabb ebben a válogatásban. Nagyon érdekes, erőteljes költő, történeteket ír versben, bizarr és döbbenetes elképzelt pillanatokot foglal versebe. Például: *Csehov egy francia örömlánynál, Bach az első felesége halálát követő napokban, Helsinki Ikarusz*. Egyszerre dekadens, abszurd és melankolikus életérzés árad a megidézett pillanatokban, magyarul: életöröm és életbánat. Megerősítenek abban az érzésben, amely az egész kötet lapozgatását örömtelivé tette számomra: ezek a finn költők nem mondanak le a szépségről soha.

**Tóth Erzsébet**

### „Mikor láttunk mi győzteseket sírni”

Heiner Müller:

A boldogtalan angyal.

Összegyűjtött versek.

Fordította: Ircsik Vilmos,

Magyar Napló, 2010.

Heiner Müller (1929–1995) a XX. század végi német irodalom és politikai-kulturális közélet egyik legszámtalvobb jelensége, aki drámaíróként, költőként, prózaíróként, rendezőként, valamint esszéistaként is jelentős életművet hozott létre. Két diktatúra, a lelkes hit és a meghasonlott csalódás, a kommunista NDK-ban való helykeresés, a berlini fal lebontása és az ország újraegyesítése, valamint két személyes trauma – apjának disszidálása, illetve feleségének, Inge

